

DÜŞ/DÜŞÜN 55

FREUDYEN ÖZNE TUTKUSU

Dürtüsellik ve Anlamlılık Arasında

BERNARD PENOT

Türkçesi: Perge Akgün

Bağlam Yayınları 449
İnceleme/Araştırma 297
Düş / Düşün Dizisi 55
ISBN: 978-605-9911-43-6
Düş / Düşün Dizisi Editörü: Ayça Gürdal Küey

Bernard Penot
Freudyen Özne Tutkusu
Dürtüsellik ve Anlamlılık Arasında
Özgün Adı: La Passion du Sujet Freudien
Entre pulsionnalité et signifiante

© Éditions Érès, 2001
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Ekim 2018
Kitap Tasarım: Canan Suner
Kapak Resmi: Victor Brauner, *Birth of the subject matter*, 1940.
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12001

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

“Freudyen Özne Tutkusu”na Kısa Bir Giriş	9
Giriş	15
1. Özne İşlevini Doğuran Dürtüsel Yol.....	31
2. Oral Dürtüsellik ve Uyrukluk	47
3. “Bir Çocuk Dövülüyor” -Düşlemin Öznellesmesinde Üç Zaman	59
4. Sophie’nin Talihsizlikleri ya da Gelecekteki <i>Kötü Özne</i> ...	69
5. Freudyen Öznenin Ergenliği.....	77
6. Anlamlı Hesaptan Düşme (Forklüzyon) ve Istırap İçindeki Özne.....	95
7. Gösteren Fallus ve Cinsel Öznellesme	115
8. Yüceltme, Latans ve Öznellesme.....	131
9. Seansta Beklenmedik Dürtüsel Özne(ler)	161
10. Öznellesmenin Mantıki Zamanları	183
Kaynakça	207
Dizin	212

*diirtüsel yolun varolduđunu bana kanıtlayan
Béatrice'e*

*bu çalışmanın temelinde yer alan
klinik deneyimde çok önemli bir çalışma arkadaşı olan
Montsouris PRM* ekibine*

* PRM: Psikoterapötik readaptasyon merkezi (.n)

“Freudyen Özne Tutkusu”na Kısa Bir Giriş

Freud’un yapıtı esas olarak öznel hayata bilimsel bir yaklaşım girişimidir. Bunun için Freud, kökten bir şekilde, kendi adlandırmasıyla *ruhsal hayatı* (*Seelenleben*) hiçbir şekilde doğa-üstü değil, doğal bir nesne olarak ele alan tarafta yer almıştır. Ama o zaman da öznel hayatın hiç değilse *karmaşık bir doğal nesne* oluşturduğunu söyleyebiliriz! Güncel fiziğin, karmaşık doğal nesnelere, özelliklerinin bütünüünün tek bir gözlem düzeneği ile açıklanamaz oluşu ile tanımladığı biliniyor – bundan da bu tip nesnelere tek bir kuramsallaştırma çerçevesinde kapsanmaya müsait olmadıkları sonucu doğmaktadır.¹

Freud her zaman metapsikolojisini *birey*, bireysel organizma çerçevesinde ele almayı istemiştir. Benliği temel olarak beden- sel olarak tasarlar.² Bununla birlikte bütün yapıtının özneliğin yalnızca bireysel organik gelişim çerçevesinde düşünülemeyeceğine dair imalarla dolu olması da dikkat çekicidir.

Başından beri, 1895’te, “Bir psikoloji taslağı”nda, yeni doğan insanın temel bir özellik olarak dünyaya olgunlaşmadan geldiği saptamasını yapar ve böylece bebeğin içsel ekonomisinin yaşayabilirliğini güvenceye almak için bir “*Neben-mensch*”in (yakın kişi) müdahalesinin gerekliliğini ortaya koyar.

Daha sonra 1911’de, “Ruhsallığın meydana gelmesinin iki ilkesi üzerine ifadeler”de, süt çocuğunu haz ilkesiyle yöneti-

¹ Işık –dalgalı doğası ve parçacıklı doğası aynı gözlem düzeneği ile açığa çıkarılmadığından- tarihsel olarak ilk karmaşık doğal nesne olmuştur

² Freud düşünce tarzıyla esas olarak nörolog olarak kalacaktır -1880’li yılların ortalarında nöronun keşfinde ön sırada bir araştırmacı olarak, metapsikolojisi nöro-serebral sistemin Jacksoncu hiyerarşik yapılanma modelinin izlerini taşır.

len bir ekonomik sistem olarak, ancak annenin bakımını dahil edersek düşünebiliriz diye belirtir (Winnicott bunu şu şekilde ele alacaktır: *there is no such a thing as an infant* –bebek diye bir şey yoktur).³

Ardından, “Dürtüler ve dürtülerin akıbetleri”nde (1915), Freud’un *özne (Subjekt)* terimini dahil ettiğini görüyoruz – yapıtının bütün geri kalanında yalnızca iki kere kullandığı halde, burada tam on iki kez kullanmıştır bu terimi! Tabii bir de bu terimin burada Freudyen metinde nasıl ortaya çıktığına bakmak gerekir.

Daha başlığında Freud dürtüsellığı “*akıbet*” (İngilizce *vicissitude*) olarak düşündür ve dürtüsel itkinin *amacına* -doyum-doğru izlediği dinamik yolu açıklarken bir *özne* ortaya çıkartacaktır. Bunu “*dürtü çiftleri*” yoluyla örneklendirmeyi önerir – görsel ya da motor düzeyde, aktif bir bileşeni pasif yoldan doyum arayışı içinde bir diğeri ile eklemleyen dinamik çiftlerdir bunlar.

Önce hareketlilik düzeyinde almak/alınmak çiftini ele alır, bunu yine de yetişkin sapkınılığına ait olan *sadizm* ve *mazoşizm* terimleriyle belirtmeyi seçer (hatta *işkence etmek/kendine işkence ettirmekten* söz eder).

Ardından görsel düzeye ait ikinci çiftten söz eder, bakmak/kendini göstermek, yine bunu da yetişkin sapkınılığına ait dil içinde, *röntgenicilik/teşhircilik* olarak ifade etme ihtiyacı duymuştur.

Sözle tedaviyi (talking cure) icat eden kişinin burada dinlemek/kendini duyurmak şeklindeki üçüncü dürtü çiftinden yararlanmaması şaşırtıcı gelebilir... Şüphesiz o sırada düşünmeye başladığı haliyle Benliğin (*das Ich*) kurulmasında kasların ve görmenin daha doğrudan iş başında olduğunu dü-

³ S. Freud [1911] “Formulations sur les deux principes de l’advenir psychique”, *Œuvres complètes*, XI, PUF, Paris, 2009, s.14.

şünmektedir: bir hakimiyet ve uyum sağlama aygıtı (Amerikan “ego psikolojisi” ekolü hiç yoktan çıkmadı ortaya). Buna karşın iştme düzeyi belki daha fazla öznel(er arası) zenginleşmede rol oynayacaktır?...

Almak/alınmak dürtü çiftinde amacın tersine çevrilmesini tanımlarken Freud zaten şöyle der: “*Yeniden nesne olarak yabancı biri aranmaktadır, amaçtaki dönüşümün [pasif doyum] ardından bu kişinin özne rolünü üstlenmesi gerekecektir.*” Öyleyse onun kaleminden çıkan bu terim ilk olarak, amacın pasif yoldan doyum arayışı yönünde tersine dönmesi sırasında görülmüştür.⁴

Freud bunun ardından ikinci bakmak/bakılmak çiftinde iş başındaki tersine çevirmeyi ele alır: “*Onun tarafından bakılmak üzere kendisini gösterdiği yeni bir öznenin yerleşmesi [sic].*”⁵

Görüyoruz ki *özne* terimi onun aktif dürtüsel bir faile, kişinin kendi pasif doyum talebini karşılayabilecek bir dış karaktere işaret etmesine yaramaktadır. Ve bu “yeni özne”nin bu amaçla kişinin kendisinin dışına “*yerleşmesi*” gerektiğini düşünmektedir.

Freud tarafından belirtilen bu ilk öznenin dışarıda olmasının uzun süre sessizlikle karşılanmasını şaşkıncu buluyorum. Psikanalistler öznenin mutlaka kişinin kendisi ve nesnenin de dışarıda olmasıyla ilgili bu dokunulamaz kutupluluğu önemsemekte inat ediyor gibidirler, aslında burada Freud bu kutupluluğu açıkça tersine çevirmiştir. Freud’da açık olmakla birlikte, Lacan, kendi kuşağı içinde bunu okuyabilen tek psikanalist olmuş gibi görünüyor: dışarıda bir *şimdiden özne*’nin

⁴ Mayıs 1999’daki Fransızca Konuşan Psikanalistler Kongresinin teması buydu -Pasifliğin getirdikleri- ben de bir rapor hazırlamakla yükümlüydüm: “Özne tutkusu, dürtüsellik ve anlamlılık arasında” –Revue française de psychanalyse, LXIII/5, 1999– ve bu rapor “Freudyan Özne Tutkusu”nda yeniden ele alınmıştır, ed. Erès (2001).

⁵ S. Freud, *Œuvres complètes (Bütün Eserleri)*, XIII, PUF, Paris, 2005, s.174.

devinmesi gerekliliği -yeniden 1895'teki *Nebenmensch-* ve Lacan bunu Öteki olarak kuramlaştıracaktır.⁶

Freud bu tersine çevirmeyi hatta küçük bir tablo ile ifade etmek ister.⁷ “*Yabancı nesneye bakan kendisi*” (yani aktif tarz) temel ifadesinden yola çıkarak, bunun pasif tarzdaki permütasyonunu dile getirir: “*nesnenin kendisine [sic!] yabancı kişi tarafından bakılır*”. Freud’un burada ortaya koyduğu öznenin bu şekilde temelde dışta olmasının, öznel gelişimin endojen olduğu düşüncesini, yani kendi organizmasının doğal türünü olarak görülmesini alt üst ettiğini görürüz –bu geleneksel bakış özellikle Melanie Klein’da önemli olmaya devam etmiştir.

Bununla birlikte bu iki bakış açısının her birinin Freud’un farklı yazılarında bulunabildiğini fark etmek bana çarpıcı gelmiştir. Özellikle neredeyse eş zamanlı olan “Dürtüler ve akıbetleri...” (1915) ve “Narsisizme Bir Giriş” (1914) metinlerini karşılaştırsak durum böyledir. Narsisizm metninde, gerçekten de Freud’un “*kendilik duygusu*”nu (*öznelleşme*)* sanki (doğal olarak) yalnızca kişinin kendisinden çıkıyor gibi ele aldığı izlenimini ediniriz...⁸

⁶ Bir yeni doğanın sözel dile erişebilmesi için –vahşi çocukların uzun süre önce gösterdikleri gibi- konuşan birinin varlığının gerekli olmasıyla aynı şekilde...

⁷ S. Freud, *Œuvres complètes (Bütün Eserleri)*, XIII, PUF, Paris, 2005, s.175.

* Öznelleşme: “Subjectivation” özne haline gelmekle sonuçlanan bir süreç olarak düşünülürse, Türkçede “özneleşme” olarak karşılanmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum. Ama editoryal açıklama “subjectivation” teriminin öznel olma sürecine işaret ettiği yani öznenin öznel olma halinin farkında oluşu ve kendi özne olma haline refere etme sürecini tanımladığı yönünde oldu, öznelleşme karşılığı önerildi. Bu konuda farklı düşündüğümü not düşerek öznelleşme karşılığını kabul ediyorum. (ç.n.)

⁸ Paris Psikanaliz Demeği’nde yaptığım “Freudyan birincil narsisizm düşüncesinden öznelleşme düşüncesine, psikanalizde birbirini tamamlayan iki yaklaşım” başlıklı sunumunda, referanslardaki bu ikiliği eklemlemeye çalışmıştım.

Freud *ruhsal hayatın* gelişiminin insan yavrusunun *temel olgunlaşmamışlık* durumundan yola çıkarak ele alınması gerektiği üzerinde çok durmuştur -bebeğin başlangıçta çevresine olan yaşamsal bağımlılığı diğer üst memelilerinkinden çok daha köktendir. Ve Freud'un bu öznel yaşamı dürtüsel *dönme-tersine çevrilmelerden* doğurtma şekli, bugün, doğmakta olan bir öznel gelişme (ya da gelişmeme) koşulları ile ilgili olarak son yıllarda süt çocuğu ve erken anne-bebek karşılıklı ilişkilerinin klinik gözleminin ortaya koyduklarının habercisi olarak görülebilir.

Bebeğin bu olgunlaşmamışlığının, özellikle diğer memelilerin doğumda sahip oldukları itkisel montajların onda tutmaması ve yerine başka bir şeyin geçmesi gibi bir etkisi olmaktadır: ilk karşılıklı ilişkilerden itibaren *dürtüsel montajlar* zenginleşecektir.⁹

Freud'un başını ağrıtan çözümsüz sorun olan ünlü *kökensel bastırma* da yine bu taraftan aşılabilecektir -gerçekten de bunu yalnızca yeni doğanın organizmasını ele alarak anlamak olanaksızdır. İlk bastırmalar mecburen, bebeğin henüz sahip olmadığı, kendi bastıran (*sözel*) *Önbilincini* oyuna sokabilen annesel Öteki ile karşılıklı ilişkiler içinde olacaktır.

Bana öyle geliyor ki, Freud'dan sonraki ilk kuşaktan itibaren, Ferenczi özneliğin karşılıklı ilişki içinde doğuşuna daha duyarlı olmuştur. Ve tabii onunla aynı hatta yer alarak Winnicott yetişkinle çocuk arasındaki ünlü *geçiş alanını* ortaya atabilmiştir.

Bunları belirttikten sonra, psikanaliz bugün hâlâ bireysel *Ich*'in narsisizmi ile *Öteki* tarafından öznelleştirme arasındaki, kendisi için yapısal olan bu iki uçlu referansla çalışmak du-

⁹ Dolayısıyla Strachey'in *trieb*'i *instinct* olarak çevirmeyi istemiş olması dikkat çekici bir düşüncesizliktir!